КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

ЗЕЛЕНСЬКА Лариса Михайлівна

УДК 655: 413:78 (477)

МУЗИЧНО-ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ НА НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

07.00.08 – книгознавство, бібліотекознавство та бібліографознавство

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук

Київ 2002

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському національному університеті культури і мистецтв, Міністерство культури і мистецтв України, м. Київ

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, професор
Медведєва Валентина Миколаївна,
Київський національний університет
культури і мистецтв, проректор,
завідувач кафедри книгознавства
та видавничої діяльності

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Кулешов Сергій Георгійович,
Український науково-дослідний інститут
архівної справи та документознавства,
завідувач відділу документознавства

кандидат історичних наук
Зубкова Наталія Михайлівна,
Інститут рукопису Національної бібліотеки
України ім. В.І. Вернадського,
завідувач відділу джерелознавства

Провідна установа Харківська державна академія культури,
кафедра бібліотекознавства і бібліографії

Захист відбудеться "24" січня 2003 р. о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.807.01 у Київському національному університеті культури і мистецтв за адресою: 01133, м. Київ, вул. Щорса, 36

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Київського національного університету культури і мистецтв (м. Київ, вул. Щорса, 36)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження визначається тим, що процеси державотворення, розбудови демократичного суспільства, відновлення національних ідей і традицій, звернення до культурної спадщини поставили перед науковцями нові завдання, пов'язані з необхідністю проаналізувати і систематизувати культурні здобутки минулого, об'єктивно і цілісно відтворити процес історичного розвитку української культури взагалі і книговидавничої справи, як її складової, зокрема. Вагомого значення набувають дослідження, в яких становлення та розвиток книговидання в Україні розглядаються з позицій сучасного наукового рівня. Одним із важливих напрямів книговидання в другій половині XIX – на початку XX ст., що об'єктивно сформувалося в конкретних історико-культурних умовах, була музично-видавнича діяльність, яка є яскравою і, разом з тим, недостатньо дослідженою сторінкою історії.

Особливе місце в цій діяльності посідали спеціалізовані музичні видавництва та нотодрукарні України. Дослідження становлення та розвитку цих закладів дає більш повне уявлення про стан музично-видавничої справи в Україні в зазначений період. Особливо чітку картину можна відтворити, вивчаючи роботу музичних видавництв та друкарень Наддніпрянщини, оскільки її територія об'єднувала великі і найбільш економічно та культурно розвинені регіони України.

Актуальність дисертаційної роботи зумовлюється й тим, що сьогодні, коли музично-видавнича діяльність набуває все більшого суспільного значення, необхідно, як в історичному контексті, так і з позицій сучасності, дослідити її вплив на розвиток національної музики, виконавства, формування музично-критичної думки, зміст та процеси набуття фахової освіти.

Наразі немає узагальнюючого дослідження, де б у динаміці розглядалися шляхи становлення та розвитку, розкривалися загальнонаціональні і регіональні особливості музично-видавничої діяльності Наддніпрянщини, характеризувалися види видань, визначалася їхня роль і місце в культурному процесі. Ґрунтовного опрацювання, систематизації та введення до наукового обігу потребують численні архівні документи, публікації, інші джерелознавчі матеріали з зазначеної проблематики.

Осмислення здобутків та ролі музично-видавничої діяльності в другої половині XIX – на початку XX ст. у культурному розвитку Наддніпрянщини, вивчення досвіду тогочасних провідних видавництв і книготорговельних підприємств необхідні як для відтворення та збагачення уявлень про українську музичну культуру періоду, що розглядається, так і для здійснення книгознавчої та історико-культурологічної характеристики музичних видань.

Вимагає наукового визначення і історико-теоретичного обґрунтування як саме поняття "музично-видавнича діяльність" так і зміст та еволюція цьо-

го складного процесу. Вважаємо за доцільне, в межах нашого дослідження використовувати як похідні терміни "музична література" і "музичні видання", що дозволяють більш точно характеризувати масив видань за тематикою, жанрами та функціональним спрямуванням.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснено у відповідності з загальною концепцією наукової діяльності Київського національного університету культури і мистецтв, основними напрямами наукових розробок кафедри книгознавства та видавничої діяльності і є складовою комплексної наукової теми: "Українська книга і книговидання як фактор розвитку духовної і матеріальної культури".

Мета дослідження – дослідити витоки, відтворити цілісну картину процесів становлення музично-видавничої діяльності на Наддніпрянській Україні, розкрити напрями її розвитку в контексті соціальних та історико-культурних умов другої половини XIX – початку XX ст.

Завдання роботи:

- виявити та проаналізувати архівні документи та опубліковані джерела з метою реконструювання цілісної картини розвитку музично-видавничої діяльності на Наддніпрянській Україні в другій половині XIX – на початку XX ст.;
- визначити центри та основні осередки музично-видавничої діяльності на Наддніпрянщині;
- розробити періодизацію, охарактеризувати основні етапи розвитку музично-видавничої діяльності, виявити її регіональні та загальні особливості;
- здійснити книгознавчий аналіз масиву музичних видань;
- з'ясувати шляхи поширення та сферу функціонування музичних видань у суспільстві;
- визначити вплив музично-видавничої діяльності на розвиток національної культури України;
- уточнити термінологічні поняття, пов'язані з темою дослідження.

Об'єкт дослідження – масив музичних видань Наддніпрянщини другої половини XIX – початку XX ст.

Предмет дослідження – процеси становлення і основні напрями музично-видавничої діяльності на Наддніпрянській Україні в другій половині XIX – на початку XX ст.

Методи дослідження. Основними методологічними засадами роботи є принципи історизму, наукової об'єктивності, системності при висвітленні історичних явищ і фактів. Використані також методи дослідження музично-видавничої діяльності: ретроспективний, хронологічний, порівняльний та статистичний; історіографічного та джерелознавчого вивчення архівних і

бібліографічних матеріалів; систематизації, класифікації та книгознавчого аналізу масиву музичних видань.

Хронологічні межі дослідження – друга половина XIX – початок XX століття – зумовлені тим, що даний історичний період є визначальним у становленні та розвитку українського книговидання в галузі музики. В цей період відбувся перехід від спорадичного видання музичних творів окремими закладами друку до системної діяльності у сфері видання музичної літератури.

Географічні межі дослідження. У науковій роботі досліджується музично-видавнича діяльність, що розгорнулася на українських землях, відомих в історії під назвою Наддніпрянська Україна, де територіально об'єднані великі історико-географічні регіони: Правобережжя, Лівобережжя, Слобожанщина і Степ. У другій половині XIX ст. 9 губерній (Київська, Подільська, Волинська, Харківська, Полтавська, Чернігівська, Катеринославська, Херсонська, Таврійська) входили до складу Російської імперії. Край як компактна територіальна цілісність відігравав велику роль у національному культурницькому процесі, а музично-видавнича діяльність була вагомим чинником розвитку музичного мистецтва, освіти, виконавства.

Регіональний підхід до проблеми у дослідженні дає можливість простежити динаміку, основні напрями, виявити специфічні риси та загальні закономірності розвитку вітчизняної музично-видавничої справи.

Джерельну базу дослідження становлять документи з фондів Центрального державного історичного архіву України в м. Києві (ф. 128 "Киевская духовная консистория. Типографские дела", ф. 294 "Канцелярия Киевского инспектора по делам печати", ф. 442 "Канцелярия Киевского военного и Подольского, Волынского генерал-губернатора", ф. 707 "Управление Киевским учебным округом", ф. 1680 "Канцелярия Харьковского инспектора по делам печати" та ін.); Державного архіву м. Києва (ф. 163 "Киевская городская управа", ф. 287 "Инспекция типографий и литографий"); Державного архіву Одеської області (ф. 10 "Временный комитет по делам печати", ф. 12 "Канцелярия инспектора по делам печати в Одессе", ф. 13. "Инспектор типографий и книжной торговли в Одессе" та ін.); Державного архіву Харківської області (ф. 197 "Канцелярия Харьковского инспектора по делам печати", ф. 200 "Харьковское общество распространения в народе грамотности"); архіву Київської Духовної Академії, Центрального державного архіву-музею літератури та мистецтв України, Музею історії книги і друкарства України, а також масив музичних видань зазначеного періоду, що зберігається в бібліотеках і приватних колекціях України. Використовувалися статистичні та довідкові видання (адресні книги, статистичні описи губерній, енциклопедії, словники), звіти друкарень, документація цензурних комітетів, каталоги видавничих, книготорговельних підприємств, всеросійських та міжнародних виставок з друкарської справи.

Репертуар музичної літератури другої половини XIX – початку XX ст. вивчався за бібліографічними покажчиками та каталогами, що були складені бібліотеками України, книгознавцями, діячами української культури впродовж кінця XIX – XX ст. ст., а також на основі тогочасних матеріалів рекламного характеру.

До роботи над дисертаційним дослідженням залучено історичні, книгознавчі та музикознавчі матеріали з книжкових фондів Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України, Державної історичної бібліотеки України, Одеської державної наукової бібліотеки ім. М. Горького, Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Короленка, бібліотек Національної музичної академії ім. П.І. Чайковського, Київської Духовної Академії, Товариства "Просвіта" ім. Т.Г. Шевченка в м. Києві.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

– на основі вивчення і узагальнення літературних джерел та архівних документів, більшість з яких введено до наукового обігу вперше, в культурно-історичному і книгознавчому аспектах комплексно досліджено процеси становлення та основні напрями музично-видавничої діяльності на Наддніпрянській Україні другої половини XIX – початку XX ст.;

– з'ясовано історико-культурні фактори впливу на еволюцію музично-видавничої діяльності;

– визначено центри і основні осередки музично-видавничої діяльності;

– розроблено періодизацію та охарактеризовано основні етапи становлення і розвитку музично-видавничої справи на Наддніпрянщині;

– виявлено загальні та специфічні особливості музично-видавничої діяльності на Наддніпрянській Україні;

– здійснено аналіз масиву музичних видань за тематикою, жанрами, функціональними напрямами та фаховим призначенням;

– простежено шляхи поширення музичних видань через мережу нотних магазинів, бібліотек, діяльність комісіонерів;

– виявлено роль музично-видавничої діяльності як важливого чинника розвитку фахової освіти, музичної педагогіки і виконавства.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані при підготовці теоретичних праць з історії видавничої справи, довідкових посібників з українського книговидання, у навчальних програмах та курсах "Історія української книги", "Загальне книгознавство", "Спеціальне книгознавство", "Історія української культури", "Історія української музики", спецкурсах і спецсемінарах у вузах гуманітарного профілю. Матеріали другого та третього розділу дисертаційної роботи використані автором у розробці програми курсу "Історія української книги і друкарства".

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження обговорені на засіданнях кафедр теорії та історії культури, книгознавства та видавничої діяльності Київського національного університету культури і мистецтв (КНУКіМ); оприлюднені на науково-практичних конференціях: "Нові концепції та сучасні підходи в підготовці кадрів культури" (м. Київ, 11-12 квітня, 2000 р.), "Культура і сучасність: проблеми, тенденції, трансформації" (м. Київ, 23-25 квітня, 2001 р.), "Культурні процеси в Україні: реалії, тенденції і перспективи" (м. Київ, 15-17 квітня, 2002 р.); Всеукраїнській конференції "Микола Лисенко та українська композиторська школа" (м. Київ, 25-26 квітня, 2002 р.). Матеріали дослідження використовувались у навчальному процесі, зокрема, при викладанні дисципліни "Історія української книги і друкарства" для спеціальностей "Книгознавство. Бібліотекознавство і бібліографія" у Київському національному університеті культури і мистецтв.

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 5 одноосібних статей у фахових виданнях України.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг дисертаційної роботи 206 сторінки: основний текст – 171 стор., список використаних джерел – 360 найменувань, з них 76 – архівні – 24 стор., 8 додатків – 11 стор.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовується актуальність дисертаційного дослідження; визначаються його об'єкт, предмет, мета і завдання; окреслюються хронологічні та географічні межі; розкривається наукова новизна роботи, її практичне значення; подається інформація про апробацію результатів дослідження.

У першому розділі – **"Стан наукового дослідження теми"** – представлено історіографічний огляд з проблематики роботи для характеристики сучасного стану наукового опрацювання певних аспектів історії видання музичної літератури в Україні. Визначені історичні, книгознавчі та мистецтвознавчі напрями дослідження, проаналізовано основні праці з цього питання.

Одними із перших дослідників, які на межі XIX – XX ст.ст. зосереджували увагу на зв'язку видавничої справи з розвитком національної музичної культури, були відомі західноукраїнські композитори і музикознавці О. Залеський, С. Людкевич, Д. Січинський. Вони визначили основні напрями діяльності та друки перших галицьких музичних видавництв "Бібліотека музикальна" і "Боян". Надзвичайно цікавим і науково вартісним довідково-історичним джерелом є робота Ф. Стешка "Перші українські нотодруки".

Становлення і розвиток музично-видавничої справи на Наддніпрянській Україні досі не були предметом спеціальних наукових розробок. Вітчиз-

няні книгознавці О. Дей, Д. Дорошенко, С. Єфремов, А. Животко, К. Копержинський, І. Огієнко розглядали музичну літературу в контексті історії розвитку української книги. Найбільше таких досліджень припадає на 20-30-і роки XX ст. Вони дають можливість ознайомитися зі станом організації друкарської справи провідних українських видавництв та книготорговельних закладів, тематикою видавничої продукції, отримати уявлення про суспільне значення книги в певні історичні періоди.

Історія музично-видавничої справи в Україні за радянських часів досліджувалася недостатньо через політичні та ідеологічні причини, і тому протягом тривалого часу можна відзначити наявність поодиноких публікацій з цієї тематики (наприклад праці Б. Кравціва). В останні десятиліття XX століття опубліковано праці О. Осадці, М. Черепанина, В. Шульгіної, в яких подається фактичний матеріал про діяльність у другій половини XIX ст. у Києві перших українських музичних видавництв "Леон Ідзиковський" та Б. Корейва. Діяльність підприємства Ідзиковських досліджувалась також польськими музикологами Х. Лопінським і С. Старчевським, які акцентували увагу на підтримці видавництвом творчості композиторів Польщі.

Джерелом інформації про видання з пісенної творчості українського народу впродовж XIX – початку XX ст. є праці композиторів-фольклористів К. Квітки, Ф. Колеси, С. Людкевича, дослідження сучасних науковців С. Грици, О. Дея, А. Іваницького, В. Качкана, О. Правдюка, В. Осадчої. Роботи названих авторів дозволили здійснити характеристику видань музичного фольклору за хронологією, місцем друку і змістом.

Наукові праці С. Борового, К. Копержинського, М. Міклашевського, О. Васюти, В. Осадчої, М. Черепанина, Р. Розенберг, в яких висвітлювалися проблеми культурного розвитку і мистецького життя різних регіонів Наддніпрянщини та тією чи іншою мірою розглядалися питання видання музичної літератури, дали можливість узагальнити значний фактичний матеріал з досліджуваної проблеми з урахуванням регіональних особливостей.

У роботі використано узагальнюючі праці з історії видавничої справи Російської імперії С. Лібровича (1914), Ф. Тітова (1916), розробки з питань музично-видавничої справи тогочасних російських видавців В. Бесселя (1895), Б. Юргенсона (1928), сучасних дослідників Б. Вольмана, М. Куніна, Д. Корольова.

При розробці теми дисертації була потреба у зверненні до праць сучасних вітчизняних науковців Т. Ківшар, Г. Ковальчук, О. Коновця, В. Медведєвої, С. Петрова, М. Тимошика, в яких досліджується розвиток книговидавничої справи в різні історичні періоди, що сприяє цілісному баченню проблеми. До вивчення залучено наукові розвідки Л. Євсилевського, С. Зворського, Н. Зубкової, М. Рибакова, А. Середяк, Л. Ткачової, С. Фариної, в яких висвітлено видавничу діяльність українських культурно-просвітницьких та мистецьких організацій. Музично-видавнича діяльність як галузь книговида-

вничої справи авторами не розглядалася, дослідники лише торкаються окремих аспектів історії видання музичної літератури, а тому складається лише фрагментарне уявлення про цей процес.

Щоб вивчити вплив соціокультурних чинників на становлення і розвиток музично-видавничої діяльності в історичному контексті, були використані загальноісторичні джерела М. Грушевського, Я. Ісаєвича І. Крип'якевича, дослідження з історії вітчизняної культури та друкарства Д. Антоновича, М. Грінченка, І. Огієнка, М. Поповича, а також праці з історії окремих видів мистецтва: української музики – В. Барвінського, Т. Булат, М. Гордійчука, М. Загайкевич, О. Залеського, І. Ляшенка, театру – М. Саксаганського, С. Чарнецького. Цікавим доповненням є біографічні монографії та листування композиторів А. Вахнянина, К. Квітки, Ф. Колеси, М. Леонтовича, М. Лисенка, К. Стеценка, П. Сокальського, Г. Хоткевича.

Аналіз наукових досліджень виявив вагомість розробок у галузі історії вітчизняної книговидавничої справи та музичної культури і, разом з тим, засвідчив відсутність узагальнюючих наукових праць, котрі охоплювали б цілий спектр важливих питань: відтворення цілісної картини музично-видавничої діяльності і книгорозповсюдження, наукового аналізу і комплексного дослідження масиву музичних видань, їхнього впливу на культурний розвиток Наддніпрянщини, а це, у свою чергу, зумовило потребу в даному дослідженні.

Другий розділ **"Історико-культурні умови розвитку музично-видавничої діяльності на Наддніпрянській Україні в другій половині XIX – на початку XX ст."** складається з двох підрозділів. У підрозділі **2.1. "Вплив соціально-економічних, політичних і культурних факторів на музично-видавничу діяльність Наддніпрянщини"** досліджено історичні та соціокультурні чинники, що зумовили процеси становлення і основні напрями музично-видавничої діяльності на Наддніпрянщині в зазначений період.

У другій половині XIX ст. впровадження суспільно-політичних реформ супроводжувалося якісними змінами в економічному, культурно-освітньому і мистецькому житті України. У зв'язку з цим, зросла суспільна потреба у друкованій нотній продукції, що активізувало музично-видавничу діяльність.

На цей процес, насамперед, впливали економічні перетворення, що привели до розбудови міст та створили міцне матеріально-технічне підґрунтя для подальшого розвитку поліграфічної промисловості та видавничої справи. В умовах підвищення національної свідомості народу, зростало значення книгодрукування в житті українського суспільства, відбувалося формування національної інтелігенції. Розвиток музичної освіти, її подальше розмежування на загальну і фахову та введення до навчального процесу спеціальних дисциплін, стали ще одним стимулом випуску і поширення музичної літератури. Активізація музично-видавничої діяльності відбувалася за умов форму-

вання демократичного напряму в українській культурі, становленні національної композиторської школи, професійного виконавства та музичної педагогіки.

Аналіз історичних джерел виявив вагомість впливу культурно-просвітницької діяльності мистецько-творчих і громадських товариств (оперних, філармонічних, симфонічних, хорових, літературно-артистичних, "Громад", "Просвіт") на музично-видавничу діяльність.

Разом з тим, через приналежність Наддніпрянщини до Російської імперії, національно-культурне життя українського суспільства регламентувалося цензурними указами 1863 та 1876 років, що значною мірою гальмувало розвиток музично-видавничої діяльності.

У підрозділі **2.2. "Центри музично-видавничої діяльності Наддніпрянщини"** зазначається, що у другій половині XIX ст. в умовах переходу до капіталістичного устрою, губернські міста Наддніпрянщини, передусім Київ, Харків, а також Одеса, відіграють провідну роль у культурному житті українського суспільства і водночас стають значними центрами друкарства та музично-видавничої справи. Цьому сприяли мистецькі традиції і високі культурні запити українських міст, в яких зосередилася передова художньо-творча інтелігенція та демократична громадськість. У той час створилася розгалужена мережа мистецьких установ і музичних навчальних закладів, в тому числі вищих, одночасно стрімкого розвитку набули поліграфічні засоби виробництва, а відтак – зріс попит на книжкову продукцію, зокрема нотну. До 60-х рр. XIX ст. переважна більшість музичної літератури завозилася в Україну з міст Росії та Західної Європи. У пореформений період розширення мережі та технічне удосконалення друкарень створили потужну базу для розвитку музично-видавничої справи на Наддніпрянщині, до якої залучаються вітчизняні підприємці.

Диференційований видавничий підхід до читацької аудиторії виокремив музично-видавничу діяльність у самостійну галузь видавничої справи, що зумовило заснування спеціалізованих музичних видавництв та закладів друку – нотодрукарень, які стали осередками видання музичної літератури на Наддніпрянщині. Головними серед них були: музичні видавництва "Леон Ідзиковський", А. Коціпінського, Б. Корейва, спеціалізована "Театральна друкарня М. Фріца", нотодрукарні І. Чоколова, Л. Гудшона, типолітографії С. Кульженка, Г. Корчака-Новицького, товариства М. Гирич (згодом "Просвіта"), П. Барського – у Києві; друкарня університету, типолітографії А. Дарре, І. Варшавчика, нототоргова фірма Н. Маричек – у Харкові; видавничо-торговельне підприємство А. Бернарді, нотодрукарні І. Копельмана, Я. Шермана, друкарські заклади А. Шульце, Е. Фесенка – в Одесі; підприємства К. Будкевича та Й. Завадського – в Житомирі; заклади Я. Богородa і О. Коршунова – в Сімферополі; друкарня губернського правління – в Полтаві.

В умовах загострення конкуренції на книжковому ринку засновується ряд потужних видавничо-торговельних підприємств, серед масиву видань яких чільне місце займає музична література: "Южно-Русское издательство Ф. Йогансона" – у Києві, Харкові, Одесі, Є. Распопова та "Торговый Дом Полякина" – в Одесі.

Активізація музично-видавничої діяльності в Києві, Харкові, Одесі вплинула на культурний розвиток всієї Наддніпрянщини і пожвавила роботу видавництв у Полтаві, Катеринославі, Миколаєві та інших містах.

Характеристика провідних музично-видавничих осередків доповнюється відомостями щодо їхнього заснування, технічного устаткування, власників та видавців. У даному розділі також здійснено кількісний аналіз мережі друкарень (нотодрукарень, літографій, скородрукарень), нотних магазинів і бібліотек (читалень, кабінетів для читання) в містах та губерніях Наддніпрянщини. Виявлено, що на початку XX ст. найбільшого розвитку вони набули в Київській, Полтавській, Харківській губерніях, а також в містах Києві, Одесі, Харкові, що сприяло становленню їх як центрів видання музичної літератури і мало позитивний вплив на процеси активізації нотодрукування і книгопоширення в регіонах.

Третій розділ **"Основні напрями музично-видавничої діяльності на Наддніпрянській Україні другої половини XIX – початку XX ст."**, складається з трьох підрозділів.

У підрозділі **3.1. "Музично-видавнича діяльність друкарень та видавництв"** здійснено аналіз діяльності спеціалізованих музичних видавництв, закладів друку, зокрема нотодрукарень, та окремих видавців з підготовки і випуску музичних видань. Відмічається, що нотодрукування було запроваджене в Україні на початку XVIII ст. і характерною ознакою цього періоду стало видання нот духовної музики в монастирях і братствах. Але більшість музичних творів (церковних і світських) розповсюджувалися в рукописах. Набули поширення рукописні співаники та збірники пісень типу кантів. Традиція створення і публікацій мелодій була продовжена у виданнях "Богогласника" (від кінця XVIII ст. – впродовж XIX ст.), що мало на меті забезпечити віруючих репертуаром для співу.

У першій половині XIX ст. зростає значення світського книгодрукування. Із заснуванням державних (губернських), університетських (Харків, 1805 р., Київ, 1834 р.) та приватних друкарень робляться спроби налагодити нотодрук у Харкові (короткочасні нотодрукарні композитора І. Вітковського, Лангнера при друкарні університету), Києві (друкарні австрійця І. Вальнера, Ф. Гліксберга) та Одесі. Показовим для цього періоду було те, що нотні видання (переважно музичні п'єси місцевих композиторів) виходили спорадично, малими тиражами, часто у вигляді додатків до літературних альманахів.

Особливістю музично-видавничої діяльності другої половини XIX – початку XX ст. є розвиток мережі приватних друкарень, спеціалізованих му-

зичних видавництв, великих видавничо-торговельних підприємств, залучення до цієї справи мистецьких та просвітницьких осередків, окремих громадських діячів, композиторів.

В 50-60-ті рр. XIX ст. серед видань переважають збірки українських народних пісень М. Максимовича (1849), А. Метлинського (1854, 1857), М. Маркевича (1857), А. Єдлічки (1860-1861), А. Коціпінського (1861-1862), та ін., рідше – інструментальні твори малих форм.

У 70-80-х рр. XIX ст. у видавничій справі простежується чітка диференціація видань та окреслення певних музичних жанрів, що привело до збільшення кількості друкованої нотної продукції, розширило її тематику і типо-, видову характеристику, зокрема виходять друком різноманітні твори: інструментальні, вокально-хорові, до театральних постановок, музично-теоретичні і педагогічні праці, що здебільшого видавалися способом літографування.

Охарактеризовано видавничу діяльність композитора і фольклориста А. Коціпінського (50-60-ті рр., Київ-Житомир-Кам'янець-Подільський) та видавця К. Будкевича (70-ті – поч. 80-х рр., Житомир), підприємства яких зосередилися переважно на випуску невеликими накладами фортепіанних мініатюр, вокальних творів у супроводі.

Дослідження виявило, що найбільш плідною була діяльність першого в Україні спеціалізованого музичного видавництва "Леон Ідзиковський", яке спочатку планувалося як суто польське, а згодом стало універсальним. Підприємство, до якого входили видавництво, книжковий магазин, склад готової продукції, бібліотека та салон з концертним бюро, існувало з 1858 по 1919 рр. у Києві, а з 1911 по 1944 рр. – у Варшаві, розвинулося в одне із найпотужніших у Європі. На 1915 р. його прибуток становив 5 210 713 крб., власним коштом було видано 7 506 музичних творів західноєвропейських, російських і українських композиторів. Спектр видань був різноманітним за напрямами та читацьким призначенням. Це теоретичні праці, школи, повні видання понад 20 опер і балетів, оркестрові, хорові, вокальні твори, духовна музика, нотні друки для різних інструментів, ансамблів, репертуар для дітей, народної музики тощо. З'ясовано, що видавництвом були випущені провідні твори українських композиторів другої половини XIX – початку XX ст. М. Аркаса, Д. Бонковського, С. Гулака-Артемовського, О. Кошиця, М. Лисенка, П. Ніщинського, К. Стеценка, В. Пахульського.

Простежено основні напрями діяльності нотно-торговельного та видавничого підприємства Б. Корейва (1871-1897, Київ), у власність якого перейшло видавництво А. Коціпінського. Встановлено, що заходами фірми видавалися вокально-хорові – М. Лисенка, О. Марковича, А. Коціпінського, Д. Бонковського, С. Обинського; інструментальні – А. Єдлічки, К. Заремби, М. Завадського, І. Тедеско, Р. Огінського, Ф. Шопена, Л.-В. Бетховена; оркестрові твори – П. Ніщинського; твори для театральних вистав: "Наталка-

Полтавка", "Різдвяна ніч", "Чорноморці" М. Лисенка та ін. Серед видань багато творчих доробок польських композиторів. Підприємство співпрацювало з російськими музично-видавничими фірмами П. Юргенсона, В. Бесселя, нотодрукарнями Г. Редера, Гройхена і Ріля у Лейпцигу, першим галицьким музичним видавництвом "Бібліотека музикальна". У 1897 р. підприємство Б. Корейва перейшло у власність Ідзиковських.

Із заснуванням музичних видавництв на книжковому ринку Наддніпрянщини переважає нотна продукція, що вийшла друком в Україні.

Активну музично-видавничу діяльність здійснюють друкарські заклади Києва: "Театральна друкарня М. Фріца", нотодрукарня І. Чоколова, типолітографії Києво-Печерської Лаври, С. Кульженка, Г. Францкевича, Г. Корчака-Новицького, П. Барського, В. Давиденка, котрі забезпечували суспільні потреби у відповідній літературі.

Аналізується музично-видавнича діяльність в Одесі, що здійснювалася видавничими підприємствами Є. Распопова, "Торговый Дом М. Полякина", нотодрукарнями А. Бернарді, І. Копельмана, Я. Шермана, типолітографіями А. Шульце, Е. Фесенка, видавцем В. Уточкіним; а також Я. Богорода, О. Коршунова – в Сімферополі; друкарнею П. Нейфельда – в Миколаєві. Виявлено, що перевага надавалася у виданні творів вокально-хорової та церковної музики, хрестоматійним, теоретичним, методичним посібникам, призначеним для фахових навчальних закладів, а також дослідженням української, болгарської, грецької, єврейської музики, зорієнтованим на різні мовні категорії.

В музично-видавничій діяльності Харкова найактивніше виявили себе нотно-торгове підприємство Н. Маричек, друкарські заклади: університету, А. Дарре, К. Счасні, І. Варшавчика, М. Зільберберга. Домінуючими напрямами були – випуск друків народної музики, творів музично-педагогічного спрямування та для професійного і аматорського театру. Такий напрям притаманний і музичним виданням, що вийшли друком у Полтаві, зокрема, в друкарнях губернського правління, Г. Веселої; в Сумах – у закладі К. Пашкова.

Музично-видавнича діяльність безпосередньо впливала на становлення громадських і мистецьких об'єднань (музичних, літературно-артистичних, "Просвіт"), і згодом стала одним із пріоритетних напрямів їхньої діяльності.

Активізація музично-видавничої діяльності та урізноманітнення форм культурного життя суспільства стимулювали заснування музикознавчих часописів: "Київський календар Леона Ідзиковського", "Детский музыкальный мирок" (Одеса, 1886-1888, редактор-видавець А. Чернова), "Южный музыкальный вестник" (1915-1918, редактор Н. Марценко) та ін. сприяли формуванню музично-критичної думки, були важливими чинниками впливу на культуру особистості і суспільства.

Аналіз роботи видавничих осередків Наддніпрянщини засвідчив, що музично-видавнича діяльність відбувалася в умовах посилення цензурних

утисків, русифікації всіх сфер національно-культурного життя, що робило особливо значущим надбання вітчизняних друкарень і музичних видавництв, підвищувало їхню суспільну і науково-практичну цінність. Зроблено висновок, що в останнє десятиліття XIX – на початку XX ст. музично-видавнича справа набула системного характеру.

У підрозділі 3.2. "Характеристика музичних видань" проведено дослідження зазначених видань, що вийшли друком у видавництвах Наддніпрянської України в другій половині XIX – на початку XX ст.

Визначено, що загальна спрямованість музичного життя Наддніпрянщини в зазначений період зумовила появу видань, призначених для театральної галузі, концертного та домашнього виконавства, музичної педагогіки. Аналіз масиву цих друків розкриває загальну картину домінуючих естетичних поглядів і музичних уподобань українського суспільства. З'ясовано, що аудиторія користувачів ознайомилася з виданнями, присвяченими творчості представників різних національних композиторських шкіл Західної Європи, Росії, України. Серед них – різножанрові твори Л. Бетховена, К. Вебера, Р. Вагнера, Ф. Ліста, Ф. Шопена, Й. Штрауса, Ж. Бізе, Дж. Верді, Дж. Россіні, М. Глинки, О. Даргомижського, П. Чайковського, М. Лисенка, С. Гулака-Артемовського, А. Коціпінського, К. Стеценка, О. Кошиця, П. Ніщинського, Д. Січинського, П. Сокальського, П. Тутковського, В. Завадського та ін.

Вивчення жанрової характеристики друків дало змогу визначити, що це були: повні видання опер західноєвропейських та російських композиторів; творів українських композиторів для музично-театральної галузі (опер, оперет, водевілів, музики до музично-драматичних спектаклів); клавіри і транскрипції опер; оперні та балетні лібрето; хорова музика; церковна музика; вокальна література; пісенно-хоровий репертуар для дітей; видання для оркестрового музикування (симфонічного, військового, камерного); для різних інструментів (фортепіано, скрипки, віолончелі, гітари, арфи, духових інструментів), ансамблі і репертуар для струнних квартетів; музично-теоретична і педагогічна література; музично-критичні праці, дослідження з історії музики; музичний фольклор.

Найбільшу питому вагу в масі видань складає жанр вокально-хорової музики, значний попит на яку був зумовлений стійкими традиціями хорового виконавства в Україні. Чільне місце серед цих друків посідають оригінальні твори, а також обробки народних пісень українськими композиторами у хоровому викладі і для сольного співу. На межі століть виходить у світ пісенно-хоровий репертуар для дітей, який представлений збірками О.Дзбанівського, Д. Січинського, К. Стеценка, М. Ярошенка.

Порівняно незначна кількість видань духовної музики, що пояснюється складністю узгодження їхнього випуску з державною та релігійною цензу-

рою. Небагато випускалося і симфонічних творів, видання яких було нерентабельним, а отже – під силу лише потужним видавничим підприємствам.

Виникнення у 80-90-х рр. XIX ст. нової наукової дисципліни – музичної етнографії – зумовило появу видань музичного фольклору, що дає право говорити про існування як художньо-просвітницького (репертуарного), так і науково-дослідницького напрямів. Теоретичні праці і розвідки з народної музики: М. Лисенка "Остап Вересай і його музика" (1874), Г. Хоткевича "Дещо про українських бандуристів та лірників" (1902), П.Сокальського "Русская народная музыка, великорусская и малорусская" (1888), а також пісенні друки з науковими поясненнями О. Гулака-Артемовського (1868), О. Рубця (1872), М. Лисенка (1868-1911), К. Квітки (1902) та ін., урізноманітнили репертуар музичних видань, сприяли збереженню народної музично-поетичної творчості, як національної самобутності.

Показовим є те, що репертуар нотних видань було зорієнтовано на різні соціальні, вікові та фахово підготовлені групи населення: любительство, професійне та концертне виконавство, аматорські творчі колективи, навчальні заклади (фахові, загальноосвітні, церковні, сільські), нотні видання для дітей тощо.

У підрозділі **3.3. "Розповсюдження музичних видань та їхня роль у збагаченні духовного життя українського суспільства"** досліджено діяльність нотно-музичних магазинів, видавничо-торговельних підприємств, бібліотек та приватних комісіонерів щодо поширення музичних видань. Зазначається, що у першій половині XIX ст. на Наддніпрянщині розповсюдження нотних видань не було регулярним і професійним.

Системного і цілеспрямованого характеру ця діяльність набула з 70-х р. XIX ст. Прикметною ознакою цього періоду є створення в губернських і інших містах Наддніпрянської України розгалуженої мережі нотно-музичних магазинів (В. Малицького, Н. Маричек, Л. Гергарда, Е. Островського та ін.), поява спеціалізованих бібліотек (Ідзиковських – у Києві, "Южная театральная библиотека В.М. Лигды" – в Харкові, Південно-Російського музично-драматичного товариства – в Одесі), а також заснування нотних фондів при книгозбірнях, навчальних закладах (музичних класах, училищах, консерваторіях), громадсько-творчих об'єднаннях ("Просвіти", "Українські книгарні" в Києві, Харкові, Катеринославі). На межі століть найбільше нотно-музичних магазинів було в Одесі (13), Києві (7), а також в Миколаєві (5), Харкові, Катеринославі, Єлисаветграді, Житомирі – по 4, що позитивно впливало на культурний розвиток і певною мірою сприяло забезпеченню естетичних потреб у суспільстві.

Найбільш перспективною виявилась практика відкриття спеціалізованих нотних магазинів при великих торгово-видавничих підприємствах "Леон Ідзиковський" (з філіями у 18 містах Російської імперії та Варшаві); "Депо" Г. Індржишека (з відділеннями в Баку і Тулі); Г. Корчака-Новицького, Б. Ко-

рейва – у Києві; Е. Бернарді, Л. Йозефера, Е. Островського, Є. Распопова, "Торговый Дом М. Полякина" – в Одесі; А. Дарре, Н. Маричека, Л. Гергарда – в Харкові; К. Будкевича, Й. Завадського – в Житомирі і Вільно, які на межі століть мали потужні торговельні обороти, утворили високоефективну систему забезпечення нотною продукцією великих і провінційних міст і були конкурентноспроможними на книжковому ринку країни і поза її межами.

Аналіз архівних джерел і книготорговельних каталогів виявив зростання інтересу користувачів до надбань світової музичної культури. Разом з цим, в асортименті більшості нотних магазинів чільне місце посідали творчі доробки представників української композиторської школи. Нотна продукція була різножанровою і постійно поповнювалась.

На книжковому ринку Наддніпрянщини працювали спеціалізовані магазини і книжкові склади, що належали іноземцям та російським видавничим підприємствам: петербурзька філія "Северная лира и склад Одеон", видавництво "Русская музыкальная грамота" В. Уварова, книжкова і нотна торгівля московських видавців Т. Губанова, І. Ситіна, О. Суворіна, П. Юргенсона, австрійця А. Соколя, німецького підприємства "Цимерман". Їхня діяльність була направлена на популяризацію, передусім, творів російської і західноєвропейської музики, але, разом з тим, і видань творів українських композиторів та збірників народних пісень.

Помітну роль у поширенні музичних видань відіграли: Києво-Печерська Лавра, книжкові магазини при друкарських закладах А. Дарре, С. Кульженка, приватні комісіонери С. Котц, М. Сахнін, Г. Форнер, а також композитори і громадські діячі М. Аркас, М. Балін, М. Лисенко, М. Маркевич, О. Потебня, Г. Хоткевич, О. Фамінцин.

Вивчення умов та напрямів поширення музичної літератури виявило ту обставину, що власники нотно-музичних магазинів, видавці і комісіонери планомірно та ретельно вивчали споживацький ринок, працювали з урахуванням фаху, віку і соціального стану категорій користувачів, орієнтувались на мистецькі традиції та потреби населення різних регіонів країни, корегували цінову політику, вміло впроваджували рекламні заходи, що безперечно давало відповідний результат. Їхня велика заслуга у налагодженні контактів з іншими регіонами країни, Галицьким краєм, Західною Європою.

Наприкінці підрозділу робиться висновок, що розповсюдження музичних видань позитивно вплинули на культурний розвиток української спільноти, сприяли популяризації національної музики та виходу її за регіональні межі, зміцнювали мистецькі й торговельні контакти.

У загальних висновках підбито підсумки проведеного дослідження і зазначено, що:

1. Історичні, соціокультурні та економічні умови, в яких перебувала Наддніпрянська Україна, що входила до складу Російської імперії, стали об'єктивними чинниками розвитку музично-видавничої діяльності в дослі-

джуваний період, зумовили її напрями, рівень, обсяги та регіональні особливості.

Проведене дослідження дозволило дати визначення музично-видавничої діяльності як самостійної книговидавничої галузі, а саме: музично-видавнича діяльність розуміється як галузь культури і виробництва, котра виокремилась в умовах диференціації видавничої справи у другій половині XIX ст., і була системним і цілеспрямованим напрямом роботи спеціалізованих музичних видавництв, окремих видавців, закладів друку та музично-просвітницьких громад з підготовки, випуску і поширення музичних видань, різних функціональних напрямів, жанрів з метою забезпечення потреб певних категорій користувачів із врахуванням їхнього соціального, вікового складу та фахового рівня.

2. В другій половині XIX – на початку XX ст. великі українські міста Київ, Харків, Одеса набувають значення центрів культурного життя та музично-видавничої діяльності завдяки зосередженню в них потужного науково-освітнього і мистецького потенціалу, створенню розвиненої поліграфічної бази, заснуванню спеціалізованих музичних видавництв та нотодрукарень. В їхній діяльності найбільш повно відбивався процес еволюції музично-видавничої справи як цілісної системи функціонування в суспільстві. Спеціалізовані видавництва та друкарні Наддніпрянщини стали одними з найважливіших осередків поширення музичної культури, їхніми зусиллями здійснено видання переважної більшості музичної літератури. У зазначений період активізувалося нотодрукування в Києві, Харкові, Одесі, що вплинуло на культурний розвиток регіонів Наддніпрянщини.

3. Було доведено, що в межах досліджуваного історичного періоду відбулося становлення на Наддніпрянщині музично-видавничої справи як системи: відбувся перехід від спорадичного видання музичних творів окремими друкарнями до системної, цілеспрямованої видавничої та книгорозповсюджувальної діяльності.

В межах досліджуваного історичного періоду процес розвитку музично-видавничої справи можна поділити на такі основні етапи:

Перший етап – 50-ті – початок 70-х рр. XIX ст. – для якого є характерним: поява вітчизняного підприємництва в галузі видання музичної літератури; зосередження нотодрукування у великих містах – Києві, Харкові, Одесі, Житомирі; видання музичних творів самими композиторами (А. Коціпінський); спорадичний вихід музичної літератури, якій притаманні тематична та жанрова обмеженість, невеликі тиражі; формування категорій користувачів.

Другий етап – 70-80-ті рр. XIX ст. – характеризується тим, що: зміцнюється значення губернських міст як центрів видання музичної літератури; підвищується попит на музичну літературу, що стає прибутковим товаром; розширюється мережа друкарень, покращується їхнє технічне оснащення; набуває розвитку видавнича діяльність у провінції; в умовах диференціації у

видавничій справі чітко виокремлюється музичний напрям, що спричинює виникнення спеціалізованих музичних видавництв ("Леон Ідзиковський", Б. Корейва, К. Будкевича) і нотодрукарень (М. Фріца, І. Чоколова, І. Копельмана, А. Бернарді); урізноманітнюється тематика видань, їхнє розповсюдження здійснюють спеціалізовані нотні магазини, бібліотеки, комісіонери; загострюється конкуренція між видавцями та нототорговцями.

На третьому етапі – 90-ті рр. XIX – перше десятиліття XX ст. – завершується формування системи: набуває подальшого розвитку цілеспрямована і системна діяльність щодо видання і поширення музичної літератури; засновуються, внаслідок загострення конкуренції та капіталістичної монополізації, потужні видавничо-торговельні підприємства ("Леон Ідзиковський", "Южно-Русское книгоиздательство Ф. Йогансона", "Депо" Г. Індржишека, Є. Распопова); сформувалися категорії користувачів, орієнтовані на професійне виконавство, музичну педагогіку, любительство; покращується якість музичних видань, розповсюдження яких виходить за регіональні межі і які стають конкурентоспроможними на внутрішньому і міжнародному ринках; до музично-видавничої діяльності залучаються громадські та мистецько-творчі товариства (філармонічні, симфонічні, хорові, літературно-артистичні, "Просвіта"), культурно-освітні установи (бібліотеки, навчальні заклади); серед українських видань зростає питома вага музичної літератури.

4. Впродовж досліджуваного періоду, діяльність музично-видавничих закладів відбувалася з урахуванням історичних умов, музичних традицій, запитів та культурного рівня різних регіонів Наддніпрянщини, що врешті визначило її регіональні та загальні особливості. Загальним для музично-видавничої справи Наддніпрянщини було те, що:

– її становлення та розвиток відбувалися в несприятливих історичних умовах відсутності власної державності та жорстких цензурних обмежень у галузі української культури і книгодрукування;

– тісний зв'язок з національною музичною культурою і аматорським мистецтвом;

– стійкі традиції і високий рівень вокально-хорового мистецтва визначили хорову композицію і пісенну лірику як домінуючі жанри, що в кількісному аспекті переважали інші нотні видання;

– ознакою видань для музично-театральної сфери була їхня тематична обмеженість сюжетами етнографічно-побутової драми;

– в умовах підвищеного інтересу до народнопісенної творчості видання музичного фольклору були ще одним пріоритетним напрямом у видавничій діяльності Наддніпрянщини.

Виявлені регіональні особливості:

– розвиток музично-видавничої справи відбувався нерівномірно в різних регіонах, що залежало від соціокультурних та економічних умов;

– домінуючі напрями і тематика музичних видань викликані практичними потребами освіти та мистецького життя. Так, традиційно розвинене театральне мистецтво на Слобожанщині і Лівобережній Україні зумовило переважно друк сценічних творів для професійного і аматорського виконавства, в тому числі й місцевих авторів на Харківщині та Полтавщині. Слабкий розвиток мережі друкарських закладів, нотних магазинів і бібліотек на Чернігівщині негативно впливав на стан видавничої справи і книгопоширення в цьому регіоні.

Специфіку музично-видавничої справи на півдні країни (Одеса, Миколаїв, Херсон, Катеринослав) визначала потреба у забезпеченні багатонаціонального населення друкованою нотною продукцією, що була зорієнтована на різні мовні і національні категорії. Характерним було розширення практики видання музично-педагогічної літератури, особливо в галузі хорового та церковного співу, методичних і музично-теоретичних праць для фахових навчальних закладів.

Правобережна Україна (Київщина, Поділля, Волинь) стала регіоном, де специфіка музично-видавничої діяльності зумовлювалася зосередженням тут потужного мистецько-творчого потенціалу, розвиненою мережею поліграфічних підприємств, а також впливом польських, російських і українських культурницьких традицій і мистецьких шкіл. Це, в свою чергу, спричинило появу та активну діяльність саме в цьому регіоні спеціалізованих музичних видавництв. Змістовний аналіз та вивчення тиражів за їхніми обсягами свідчить про те, що у кількісному аспекті нотодруків на Правобережжі видавалося значно більше порівняно з іншими регіонами Наддніпрянщини, а Києву належав пріоритет в публікації творів українських композиторів.

5. Результати історико-книгознавчого аналізу масиву музичних видань свідчать, що для досліджуваного періоду характерний перехід від спорадично виданих у 40-50-х рр. XIX ст. окремих музичних творів малих форм (п'єси або вокального твору) до оформлення спеціалізованих типів цих видань, розрахованих на різні категорії користувачів. У виданнях знайшли відображення, основні напрями музичного мистецтва, його рівень та певні естетичні уподобання тогочасного суспільства. Характерною для цих видань є їхня різножанровість (оперний, симфонічний, камерний, інструментальний, вокально-хоровий жанри, обробка народних пісень), і орієнтованість на професійних, аматорських і домашніх виконавців, музичну педагогіку. Вони включають твори західноєвропейських, російських класиків, а також праці українських композиторів; окрему групу склали видання пісенного фольклору, що не лише урізноманітнило репертуар музичної літератури, а й сприяло його збереженню і популяризації.

6. З'ясовано, що системне поширення музичних видань пов'язане зі створенням у 70-х рр. XIX ст. розгалуженої мережі спеціалізованих нотно-музичних магазинів, заснуванням нотних фондів при бібліотеках, навчальних

закладах, громадських та творчих об'єднаннях. Ці заходи на межі століть створили ефективну систему забезпечення нотною продукцією великих і провінційних міст Наддніпрянщини, певною мірою задовольняли естетичні потреби суспільства, сприяли популяризації музичного мистецтва та виходу українських нотних видань за регіональні межі.

7. В умовах національно-культурного піднесення в другій половині XIX – на початку XX ст. музично-видавнича діяльність набуває значення соціального та культурного явища, стає важливим напрямом і, водночас, чинником розвитку національної культури України, впливає на формування громадської думки та музичні смаки широких суспільних верств.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях:

1. Зеленська Л. Розвиток музично-видавничої справи у Києві (друга половина XIX ст.) // Вісн. Київ. нац. ун-ту культури і мистецтв. Серія "Історія": Зб. наук. праць. – К., 2000. – № 2 – С. 28-37.

2. Зеленська Л. До історії київських музичних видавництв Л. Ідзиковського та Б. Корейва (друга половина XIX – початок XX ст.) // Вісн. Держ. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. – К., 2000. – № 4. – С. 57-61.

3. Зеленська Л. Музично-видавнича справа та книгорозповсюдження в Києві (друга половина XIX – початок XX ст.) // Зб. наук. ст. Нац. педагог. ун-ту ім. М.П. Драгоманова: Наук. зап. / Уклад. В.П. Дмитренко, О.Л. Макаренко. – К., 2001. – № 39. – С. 211-223.

4. Зеленська Л. До історії видання музичної книги в Одесі // Вісн. Кн. палати України. – 2001. – № 11. – С. 41-43.

5. Зеленська Л. Розповсюдження музичної книги в Одесі (друга половина XIX –початок XX ст.) // Бібл. планета. – 2002. – № 1 (15). – С.28-30.

АНОТАЦІЯ

Зеленська Л.М. Музично-видавнича діяльність на Наддніпрянській Україні другої половини XIX – початку XX ст. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.08 – книгознавство, бібліотекознавство та бібліографознавство. Київський національний університет культури і мистецтв. – Київ, 2002.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню у культурно-історичному та книгознавчому аспектах процесів розвитку і пріоритетних напрямів музично-видавничої діяльності на Наддніпрянській Україні в другій половині XIX – на початку XX ст., охарактеризовано основні етапи її розвитку, виявлено загальнонаціональні і регіональні аспекти діяльності. Здійснено книгознавчий аналіз масиву музичних видань, простежено шляхи їхнього поширення в суспільстві. Виявлено вплив музично-видавничої діяльності на національно-культурницькі процеси в Україні.

Ключові слова: музично-видавнича діяльність, музичні видавництва, нотодрукарні, видавничо-торговельне підприємство, нотно-музичні магазини, нотні видання, музична література.

АННОТАЦИЯ

Зеленская Л.М. Музыкально-издательская деятельность на Надднепрянской Украине второй половины XIX – начала XX вв. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.08 – книговедение, библиотековедение, библиографоведение. Киевский национальный университет культуры и искусств. – Киев, 2002.

Диссертация посвящена комплексному исследованию процессов развития и основных направлений музыкально-издательской деятельности на Надднепрянской Украине во второй половине XIX – начале XX вв.

Исследование осуществлялось на основе анализа комплексов опубликованных источников и архивных документов по проблеме, а также нотных изданий XIX – начала XX вв.

Развитие музыкально-издательского дела проанализировано через призму социокультурных процессов, происходивших в Украине: экономические преобразования, возросшее значение книги в жизни общества, развитие музыкального образования, формирование национальной композиторской и исполнительской школы. Эти факторы предопределили возросший спрос на ноты и способствовали благотворному развитию издательского дела в данной сфере. В исследуемый период Киев, Харьков, Одесса становятся центрами музыкально-издательской деятельности. Активизируется нотопечатание в Житомире, Екатеринославе, Каменец-Подольском, Полтаве, Николаеве.

В работе исследуется деятельность специализированных музыкальных издательств: "Леона Идзиковского", Б. Корейво, К. Будкевича, А. Коципинского, возникших в результате дифференцированного похода к читательской аудитории, а также нотно-печатных и типографских учреждений С. Кульженко, И. Чоколова, М. Фрица, А. Дарре, А. Бернарди, И. Копельмана, отдельных издателей нот, музыкально-просветительских организаций, занимающихся выпуском и распространением издательской продукции.

Охарактеризованы основные этапы развития музыкально-издательского дела на Надднепрянской Украине, которое на рубеже XIX-XX веков сформировалось в виде системы, определены региональные аспекты его развития. Установлено, что тематика и объемы музыкальной литературы зависели от общественных потребностей, музыкальных традиций, технического и культурного уровня различных регионов края. Музыкально-издательскими предприятиями Надднепрянщины были опубликованы произведения запад-

ных, русских композиторов, одним из главных направлений их деятельности была пропаганда творчества представителей украинской композиторской школы – М. Лысенко, К. Стеценко, П. Нищинского, Д. Сичинского, А. Кошица и др. Несмотря на цензурные вмешательства, музыкально-издательская деятельность в исследуемый период достигла больших успехов.

Анализ изданий свидетельствует о музыкальных вкусах и эстетических приоритетах украинского общества. Показано, что публикации осуществлялись в разных тематических, жанровых и функциональных направлениях, с учетом социальных, возрастных групп потребителей, уровня их подготовки (профессиональное и концертное исполнительство, музыкальная педагогика, любительское музыцирование). Наиболее многочисленную группу изданий составляют вокально-хоровые произведения, а также фольклорные, что связанно с национальными традициями хорового исполнительства. Важное место в издательских каталогах фирм занимала музыкально-педагогическая литература.

Распространение музыкальных изданий приобрело целенаправленный и системный характер, начиная с 70-х гг. XIX в., и осуществлялось через сеть нотных магазинов, библиотек, благодаря деятельности музыкальных и просветительских объединений, частных комиссионеров, что в свою очередь оказало влияние на культурный уровень и формирование музыкальных вкусов общества. Особое внимание уделялось постоянному изучению интересов и запросов украинского читателя, а также рекламе изданий.

Торгово-издательские предприятия Надднепрянской Украины (Идзиковских, Б. Корейво, Г. Иинджишека, Е. Распопова и др.) поддерживали деловые и творческие контакты с музыкальными издательствами Европы, России, Галичины, что способствовало выходу украинской нотной продукции на международный рынок.

С активизацией музыкально-издательской деятельности связано появление на Надднепрянщине музыкальных журналов: «Киевский календарь Леона Идзиковского», «Детский музыкальный мирок» (Одесса, 1886-1888 гг., редактор-издатель А. Чернова), «Южный музыкальный вестник» (Одесса, 1915-1918 гг., редактор Н. Марценко) и другие, которые сыграли заметную роль в деле музыкального просвещения общества.

В конце диссертационной работы представлены выводы, в которых определена роль музыкально-издательской деятельности как важного фактора развития национальной культуры Украины во второй половине XIX – начале XX вв.

Ключевые слова: музыкально-издательская деятельность, музыкальные издательства, нотная печать, торгово-издательское предприятие, нотно-музыкальные магазины, нотные издания, музыкальная литература.

ANNOTATION

Zelenska L.M. Music Publishing in Upper Dniper Ukraine in the second half of the XIXth – the beginning of the XXth centuries. Manuscript.

Thesis on competing a candidate's degree of historical science, by speciality 07.00.08 – Book Science, Library Science and Bibliographic Science. Kyiv National University of Culture and Arts. – Kyiv, 2002.

The dissertation is devoted to complex investigation of the processes in formation of priority trends of music and publishing development in Upper Dniper Ukraine in the second half of the XIXth – the beginning of the XXth centuries; the main stage of its development are characterized; general national and region aspects of the activity are revealed. Book science analysis of a great number of musical publications is carried out; the ways of their widening in public society are analysed. The influence of music and publishing activity to national and cultural processes in Ukraine is determened.

Key words: music publishing activity; music publishing house; note publishing house; publishing trade enteprise; music shops; music publication; music literature.

Підписано до друку 17.12.2002. Формат 60×84'16
Друк офсетний. Умовн. др. арк. 1,0 Тираж 100 прим.
Зам. 259

Друкарня Державної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
Адреса: 01015, Київ – 15, вул. Січневого повстання, 21